

Slovenský národopis

37 • 1989

4

Na obálke: 1. strana: Glória Frácsová, 12 roč.: Páv. Batika, LŠU Prešov. Foto A. Mičúchová. Archív SNG Bratislava.

4. strana: Geometrizedaná výšivka na dienu čepca z Paty, okr. Galanta. Koniec 19. stor. Foto Gregor Fudala

Na príprave čísla redakčne spolupracovali S. Burlasová a M. Leščák.

Koncovky na stranách 460, 481, 504, 526, 573, 601, 609, sú detaily kresieb ľudovej umelkyne Zuzky Seleckej. Fotografie detských výtvarných prác A. Mičúchová a F. Tomík. Z archívu SNG Bratislava.

HLAVNÁ REDAKTORKA

Božena Filová

VÝKONNÁ REDAKTORKA

Zora Vanovičová

REDAKČNÁ RADA

Ján Botík, Soňa Burlasová, Václav Frolec, Viera Gašpariková, Emília Horváthová, Soňa Kovačevičová, Igor Krištek, Milan Leščák, Ján Michálek, Ján Mjartan, Štefan Mruškovič, Viera Nosálová, Antonín Robek, Peter Slavkovský, Viera Urbancová

V prezentovanom čísle Slovenského národopisu sú online sprístupnené iba publikácie pracovníkov Ústavu etnológie SAV (v obsahu farebne odlišené).

Ostatné práce, na ktoré ÚEt SAV nemá licenčné zmluvy, sú vynechané.

Slovenský národopis je evidovaný v nasledujúcich databázach

www.ebsco.com

www.cejsh.icm.edu.pl

www.cceol.de

www.mla.org

www.ulrichsweb.com

www.willingspress.com

Impaktovaná databáza European Science Foundation (ESF)

European Reference Index for the Humanities (ERIH): www.esf.org

OBSAH

TVORIVÁ AKTIVITA ČLOVEKA
ETNOGRAFICKÉ A FOLKLORISTICKÉ AS-
PEKTY BĀDANIA

STÚDIE

- Úvod (Soňa Burlasová — Milan
Leščák) 461
- Váross Marián: Človek ako kultúr-
ny subjekt 465
- Kováč, Tomáš: Psychologický prístup
k tvorivosti 475
- Burlasová, Soňa: Korene a princípy
folklórnej tvorivosti a jej vývoj v sú-
časnosti 483
- Mačák, Ivan — Martínek, Juraj —
Kurfürst, Pavel — Krbata, Pe-
ter, — Faltan, Ľubomír — Dvor-
ský, Andrej: Výskum tvorivých akti-
vít dvoch fujaristov z jednej lokality
491
- Chorváthová, Ľubica. O aspektoch
tvorivosti v obradoch 499
- Profantová, Zuzana: Sociálna tvo-
rivosť a príslovia 505
- Gašparíková, Viera: Úsilie o ume-
leckú seberealizáciu v ľudovom roz-
právaní 511
- Beneš, Bohuslav: Inzitivní tvůrci v sou-
časnosti 519
- Hlôšková, Hana: Úrovne a perspek-
tivy tvorivosti rozprávačstva v proce-
soch folklorizmu 527
- Danglová, Oľga: Ľudové maliarstvo
na Záhorí — otázky tvorivosti 535
- Paličková-Pátková, Jarmila:
Interferencia profesionálneho a nepro-
fesionálneho v kreativite ľudovej vý-
roby a záujmovej manuálnej činnosti 545

MATERIÁLY

- Kiliánová, Gabriela: Neprofesionál-
na písomná tvorba v dedinskom pro-
stredí 555

- Čierna, Katarína: Kultúrna a výtvar-
ná aktivita dvoch obcí — pokus o po-
rovnanie 567
- Štefániková, Zuzana: Ľudový odev
a tvorivé procesy 574

SÚČASNÍ TVORCOVIA A NOSITELIA HOD-
NÔT ĽUDOVÝCH UMELECKÝCH TRADÍ-
CIÍ

- Hlôšková, Hana: Juraj Šaffa — roz-
právač 577

DISKUSIA

- Krekovičová, Eva: Tvorivosť, tvor-
ba a piesňový folklórny prejav vo
svetle výskumov súčasnosti 586
- Robotycki, Czesław: Biografia ľu-
dového tvorca ako umelecká pravda 596
- Výťah z diskusie na konferencii o tvoriv-
vej aktivite človeka 602

ROZHLADY

- Važecké betlehemy Jana Hálu (Peter
Švorc) 611
- Za Pavlom Stanom (Božena Filová) 616
- Činnosť Slovenskej národopisnej spoloč-
nosti pri SAV v r. 1988 (Viera Ka-
lavská) 618
- Výstava „Slovenské kroje“ (Zuzana
Štefániková) 622

RECENZIE A REFERÁTY

- Kolektív: Horehronie (Marta Šrámk-
ová) 623
- P. Stano — R. Žatko: Národopisná lite-
ratúra na Slovensku za roky 1901—
1959 (Viera Urbanová) 624
- P. Slavkovský: Roľník a jeho práca
(Magda Paríková) 626
- L. Droppová: Chudoba, chudoba, šak si
mi moc vina... (Eva Krekovič-
ová) 628

Нáродописný вѣстник љескословенскý (Leo Kuželа)	629
Zázrivá (Monika Kardošová)	630
V. Ferko: Láska na Slovensku (Peter Salner)	631
J. Krivohlavý: Jak si navzájem lépe porozumíme (Zuzana Profantová)	631
J. J. Fedas: Ukrajinskýj narodnyj ver- tep u doslidižňach XIX.—XX. st. (Mikuláš Mušíňka)	632
J. Hajduk-Nijakowska: Nie wszystko bajka (Hana Hlôšková)	633
E. Polák: Bunte Eier aus aller Welt (Elena Prandová)	634
E. Schmidt-Kowar: Bunte sorbische Ostereier (František Kalesný)	636
Čarivna torba (Mikuláš Mušíňka)	637

OBSAH 37. ROČNÍKA

СОДЕРЖАНИЕ

ТВОРЧЕСКАЯ АКТИВНОСТЬ ЧЕЛОВЕКА — ЭТНОГРАФИЧЕСКИЕ И ФОЛЬКЛОРИСТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ИССЛЕДОВАНИЯ

СТАТЬИ

Введение (Соња Бурласова — Ми- лан Лешчак)	461
Варосс, Мариан: Человек как куль- турный субъект	465
Ковач, Томаш: Психологический под- ход к творчеству	475
Бурласова, Соња: Корни и принци- пы фольклорного творчества и его развитие в настоящее время	483
Мачак, Иван — Маргинек, Юрай — Курфирст, Павел — Крбатя, Петер — Фалтян, Любомир — Дворски, Андрей: Исследование творческих активностей — двое фуя- ристов из одной местности	491
Хорватова, Любица: Об аспектах творчества в обрядах	499
Профантова, Зузана: Социальное творчество и пословицы	505
Гащпарикова, Вера: Стремление к художественной самореализации в народном рассказе	511
Бенеш, Богуслав: Наивные авторы в настоящее время	519
Хлошкова, Хана: Уровни и перспек- тивы творчества умения рассказчика в процессах фольклоризма	527
Данглова, Ольга: Народная живо- пись и вопросы творчества	535
Паличкова-Паткова, Ярмила:	

Интерференция профессионального и непрофессионального в творчестве кустарного производства и ручной самодельности	545

МАТЕРИАЛЫ

Килианова, Габриела: Непрофес- сиональное письменное творчество в деревенской среде	555
Черна, Катарина: Культурная и ху- дожественная деятельность жителей двух поселков	567
Штефаникова, Зузана: Народная одежда и творческие процессы	574

СОВРЕМЕННЫЕ СОЗДАТЕЛИ И НОСИТЕЛИ ЦЕННОСТЕЙ НАРОДНЫХ ХУДОЖЕСТВЕННЫХ ТРАДИЦИЙ

Хлошкова, Хана: Юрай Шаффа — рассказчик	577

ДИСКУССИЯ

Крековичова, Эва: Креативность, творчество и исполнение песни в све- те исследований современности	586
Роботычки, Чеслав: Биография на- родного творца как художественная правда	596
Из дискуссии на конференции об твор- ческой активности человека	602

ОБЗОРЫ

Вертенные рисунки на открытках Яна Халы из деревни Важец (Петер Шворц)	611
В память Павла Стана (Божена Фило- ва)	616
Деятельность Словацкого этнографиче- ского общества при САН в 1988 г. (Ве- ра Калявска)	618
Выставка «Словацкая народная одежда» (Зузана Штефаникова)	622

РЕЦЕНЗИИ И РЕФЕРАТЫ

СОДЕРЖАНИЕ ЖУРНАЛА ЗА 37-Й ГОД ИЗДАНИЯ

INHALT

DIE SCHÖPFERISCHE AKTIVITÄT DES MENSCHEN — ETHNOGRAPHISCHE UND FOLKLORISTISCHE ASPEKTE DER FORSCHUNG	
Einleitung (Soňa Burlasová — Mi- lan Leščák)	461

STUDIEN

Váross, Marián: Der Mensch als Kultursubjekt	465
Kováč, Tomáš: Das psychologische Herantreten an die Schaffenskraft	475
Burlasová, Soňa: Die Wurzeln und Prinzipien des Folkloreschaffens und seine Entwicklung in der Gegenwart	483
Mačák, Ivan — Martínek, Juraj — Kurfürst, Pavel, — Krbaťa, Peter — Faltan, Lubomír — Dvorský, Andrej: Die Erforschung der schöpferischen Aktivitäten zweier Hirtenschalmeibauer und -spieler aus einer Lokalität	491
Chorváthová, Lubica: Über die Aspekte der Schaffenskraft in den Zeremonien	499
Profantová, Zuzana: Die soziale Schaffenskraft und die Sprichwörter	505
Gašparíková, Viera: Das Streben nach künstlerischer Selbstrealisierung im volkstümlichen Erzählen	511
Beneš, Bohuslav: Die naiven Autoren in der Gegenwart	519
Hlôšková, Hana: Die Ebenen und Perspektiven der Kreativität des Erzählens im Prozess des Folklorismus	527
Danglová, Olga: Die volkstümliche Malerei und Fragen der Schaffenskraft	535
Paličková-Patková, Jarmila: Die Interferenz des Professionellen und Nichtprofessionellen in der Kreativität der Volkskunstproduktion und im Leischaffen	545

MATERIALIEN

Kiliánová, Gabriela: Das nichtprofessionelle schriftliche Schaffen in der dörflichen Umwelt	555
Čierna, Katarína: Die kulturelle und bildende Aktivität der Einwohner zweier Gemeinden	567
Štefániková, Zuzana: Die volkstümliche Kleidung und die schöpferischen Prozessen	574

DIE GEGENWÄRTIGEN SCHÖPFER UND TRÄGER DER WERTE DER KUNSTTRADITIONEN DES VOLKES

Hlôšková, Hana: Juraj Šaffa — der Erzähler	577

DISKUSSION

Krekovičová, Eva: Die Schaffenskraft, das Schaffen und die Liedäuserung im Lichte der gegenwärtigen Forschung	586
Robotycki, Czesław: Die Biografie des volkstümlichen Schöpfers als künstlerische Wahrheit	596
Aus der Diskussion über die schöpferische Aktivität des Menschen	602

RUNDSCHAU

Ján Hálas Weihnachtskrippe von Važec (Peter Švorc)	611
Pavol Stano ist gestorben (Božena Fillová)	616
Die Tätigkeit der Slowakischen ethnographischen Gesellschaft bei Slowakischen Akademie der Wissenschaften im Jahre 1988 (Viera Kalavská)	618
Die Ausstellung „Die slowakische Volkstrachten“ (Zuzana Štefániková)	622

BÜCHERBESPRECHUNGEN UND REFERATE

INHALT DES 37. JAHRGANGES

CONTENTS

MAN'S CREATIVE ACTIVITY — ASPECTS OF ETHNOGRAPHY AND FOLKLORE RESEARCH

ARTICLES

Introduction (Soňa Burlasová — Milan Leščák)	461
Váross, Marián: Man as a Subject of Culture	465
Kováč, Tomáš: Psychological Attitude to the Creativity	475
Burlasová, Soňa: Roots and Principles of Folklore Creativity and its Contemporary Development	483
Mačák, Ivan — Martínek, Juraj — Kurfürst, Pavel — Krbaťa, Peter — Faltan, Lubomír — Dvorský, Andrej: The Research of Creative Activity of two fuyara-players from the same village	491
Chorváthová, Lubica: On Creativity Aspects in Rites	499
Profantová, Zuzana: The Social Creativity and the Proverbs	505

Gašparíková, Viera: The Artistic Self-realization Efforts in Folk Narrative	511	Hlôšková, Hana: Juraj Šaffa — the Folk Narrator	577
Beneš, Bohuslav: The Naive Creators of Today	519	DISCUSSION	
Hlôšková, Hana: The Creativity Levels and Perspectives in the Folklorism Process	527	Krekovičová, Eva: The Creativeness, Creation and the Folk Song Manifestations in the Light of the Research of Contemporaneity	586
Danglová, Olga: The Folk Painting in the Záhorie Region: Questions of Creativity	535	Robotycki, Czesław: The Folk Creator's Biographies as Artistic True	596
Paličková-Pátková, Jarmila: Interference of Professional and Non-professional Principles in the Creativity of the Folk Production and Leisure Manual Activities	545	An Abstract from the Discussion on the Conference on Man's Creative Activity	602
MATERIALS		REVIEWS	
Kiliánová, Gabriela: The Non-professional Literary Creation in Village Milieu	555	Švorc, Peter.: The Jan Hála's Christmas Nativity Play Drawings of Važec	611
Čierna, Katarína: The Cultural and Artistic Activities of two Villages: an Essay of Comparison	567	In Memoriam Pavol Stano (Božena Filová)	616
Štefániková, Zuzana: The Folk Garment and the Creative Process	574	Activity of Slovak Ethnography Association of the SAV in the 1988 year (Viera Kalauská)	618
THE CONTEMPORARY CREATORS AND THE TRADITIONAL FOLK ART VALUES BEARERS		Exposition "Slovak Folk Garments" (Zuzana Štefániková)	622
		BOOKREVIEWS AND REPORTS	
		CONTENT OF THE 37th VOLUME	

ÚSILIE O UMELECKÚ SEBAREALIZÁCIU V ĽUDOVOM ROZPRÁVANÍ

VIERA GAŠPARÍKOVÁ

Národopisný ústav SAV, Bratislava

Ak sa vrátíme až k samým začiatkom zberateľskej práce na Slovensku, do tridsiatych a predovšetkým štyridsiatych rokov minulého storočia, pozorujeme zaujímavý jav. Rozprávačmi neboli len vlastní informátori, ale svojim spôsobom i sami zapisovatelia rozprávok. Neboli to však zapisovatelia v dnešnom chápaní, keď bádateľ sa snaží o maximálne autentické zachytenie ľudového prejavu. Boli upravovateľmi, spracovateľmi získaných prozaických podaní. Pri zapisovaní ľudovej prózy neraz rekonštruovali ľudové rozprávanie na základe spomienok niekedy až z ranej mladosti; pripomeňme si iba prvé doklady rozprávok v Kollárových Spievankách¹ a dokonca i niektoré texty P. Dobšinského.² O tvare ľudových podaní vydávajú svedectvá práve prví zberatelia, počítajúc do toho i P. Dobšinského. Pod titulom nejednej rozprávky *Prostonárodných slovenských povestí*³ čítame sloveso podal, podali, inokedy písali, zdelili s uvedením viacerých mien zapisovateľov a za tým sloveso rozpráva, vypráva, vykladá, rozkladá, t. j. na základe jedného alebo viacerých záznamov dáva rozprávke podobu ten-ktorý spracovateľ.

Treba mať pri tom na zreteli celkovú atmosféru a z nej vyplývajúce dô-

sledky v druhej tretine minulého storočia až do začiatku jeho osemdesiatych rokov, do vydania *Prostonárodných slovenských povestí*. Práve slovo povest poskytuje k pochopeniu uvedených súvislostí určitý kľúč. Pôvodne na Slovensku, ale aj u iných národov, u Čechov a najmä u Nemcov bola povest súborným termínom pre celú ľudovú prózu. Označenie povest sa však udržiavalo v určitom vymedzení na Slovensku dlhšie ako inde. Zapisovatelia štúrovskej generácie sa snažili svojou činnosťou o preukázanie národnej identity. V textoch rozprávok sa snažili reštaurovať domnele niekdajší stav, v rozprávkach-povestiach videli zrkadlo dávnych reálií vlastného národa i národov iných. Tak dochádzalo k stotožňovaniu vlastných zámerov a názorov s náplňou ale i tvarom zaznamenávaných prozaických podaní ľudu.

Hlavnú pozornosť pri našej analýze musíme prirodzene venovať nie zapisovateľom a upravovateľom, ale vlastným nositeľom a tvorcom folklórnej prózy — narátorom. Postupovali by sme zúžene, keby sme sa zamerali výlučne len na tzv. tvorivé typy. Rozprávač nemusí k rozprávaniu, ktoré prevzal napr. z rodinného prostredia alebo z iného prameňa, pridávať v podstate nič vlastné,

avšak už tým, že reprodukuje, presnejšie, že vie reprodukovať, vydáva niečo zo seba. Stretávame sa i s prípadmi, že narátor „odovzdáva štafetu“ preto, že mu rozprávania predstavujú integrálnu súčasť jeho vnútorného sveta, a že už svojím mechanickým prednesom, na ktorom nechce nič meniť, sa vlastne sebarealizuje.

Na Slovensku a aj z iných krajín poznáme doklady, ako často práve neutešené životné podmienky nútili informátora, aby v rozprávkach, v ich obraze lepšieho sveta nachádzal podporu k životu. Typickým príkladom takéhoto prejavu identifikácie a súčasne sebarealizácie boli v nedávnej minulosti predovšetkým dve slovenské rozprávkárky, Mária Prokopová, rod. Kostková (nar. 1906), poľnohospodárska robotníčka z Jablonového na západnom Slovensku,⁴ a Mária Hlivárová (nar. 1895), taktiež poľnohospodárska robotníčka z Dačovho Lomu na strednom Slovensku.⁵

Obe rozprávkárky si boli blízke najmä tým, že rozprávky boli pre ne neodmysliteľnou súčasťou ich života, že ich rozprávania, či už nahlas — a v poslednom čase len pre zberateľov — alebo akoby potichu v myšlienkach iba pre seba, im stelesňovali lepší svet, a dodávali im silu k prekonávaniu vlastných životných ťažkostí. Stretáva sa tu funkcia vyrozprávania s potrebou sebarealizácie. Medzi oboma rozprávkárkami je však rozdiel, ktorý sa ukazuje už v štruktúre repertoáru.

Zatiaľ čo sa M. Prokopová výlučne sústreďovala na čarovné rozprávky (v roku 1969 sme u nej zaznamenali 19 textov), zahrnoval fond M. Hlivárovej všetky prozaické druhy a žánre (v roku 1971 sme u nej zaregistrovali 49 textov), aj keď i u nej prevládal žánr čarovnej rozprávky. Všimnúť si treba najmä odlišný prístup k zdedenému, prevzatému folklórnemu prejavu. M. Hlivárová bola v podstate typom rozprávkárky, ktorá dbala na to, aby čo naj-

vernejšie tlmočila prevzatý odkaz. Udivovala kultivovanosťou svojho prejavu, rozprávačskou istotou, s ktorou stavala dej, i uvážlivou voľbou výrazových prostriedkov, ktoré boli v súhlase so zákonitosťami folklórnej poetiky a výrazne prispievali k dnes tak vzácnej ornamentálnosti rozprávky. A práve preto, že bola výbornou rozprávkárkou, tlmočenie prevzatého odkazu prekračovala a hoci sa stotožňovala s recipovanými rozprávami, mimovoľne ich pretvárala a uplatňovala seba samú, svoje nadanie. Naproti tomu M. Prokopová úmyselne pozmeňovala zásobnicu, ktorú poznala predovšetkým od svojho otca Blažeja Rišku-Kostku (nar. 1867). Je zaujímavé, že nad neho vynikala ešte za jeho života, že nebola iba jeho poslucháčkou, ale stála mu po boku ako jeho pomocníčka pri zdokonaľovaní jeho interpretácie a neskoršie bola i samostatnou pokračovateľkou v otcových stopách. Ako sa sama priznala, vystupovala popri otcovi ako jeho rozprávačský partner a podieľala sa na tematicky bohatej výstavbe nejednej rozprávky najmä tým, že mala zmysel pre invenciu a kombináciu dejových článkov a na základe afinity často s otcom spoluplytvárala vlastne nové rozprávky.

Keď hovoríme o súčasných rozprávačoch — a práve na nich sa chceme v našom príspevku sústrediť — musíme spomenúť meno gemerského narátora Jána Králika (nar. 1886) bývalého baču z Čiernej Lehoty na východnom Slovensku.⁶ U neho nás prekvapila nielen šírka jeho repertoáru (v rokoch 1965—1966 sme u neho zaznamenali viac ako 100 rozprávkových typov), ale neraz i šírka jednotlivých rozprávání. Vedome sa usiloval o to, aby jeho príbehy boli rozsiahle, úmyselne rozvíjal každý detail, dospieval až k ich predimenzovanej výstavbe.⁷ Treba odpovedať na otázku, prečo J. Králik tak naširoko zakladal svoje rozprávania, medzi ktorými nechýbal žiadny prozaický druh či žánr.

Robil tak preto, že sa chcel uplatniť, že svojim poslucháčom chcel dokázať, čo všetko vie. Ján Králik bol skutočným tvorcom, v širokom slova zmysle, a ne-realizoval sa len v rozprávaniach. Bol výborným muzikantom, tak spevákom, ako aj gajdošom, vynikal i v hre na pišťalu. Láska k muzike ho priviedla až k výrobe niektorých hudobných nástrojov, gájd a pišťal. Ak zostaneme iba pri jeho rozprávačských prejavoch, chcel tu upútať nielen svojim slovom, ale aj svojimi mimojazykovými výrazovými prostriedkami. Málokto z slovenských rozprávkárov, pokiaľ sme ich bližšie poznali, prejavoval také herecké schopnosti ako on. Realizoval sa komplexne, textom i kontextom. Úsilie o sebarealizáciu sa niekedy veľmi markantne, inokedy skryto odzrkadľuje v jeho rozprávaniach. Nie náhodou sa stal hrdinom mnohých príbehov, a to aj tradičných, medzinárodne rozšírených, ako napr. v podaní, v ktorom jeho meno k identifikácii či k zblíženiu s hrdinom priamo prispelo — v rozprávaní z oblasti žánru o zvieratách, o tom, ako sa králik stal kráľom vtákov. Toto vnášanie vlastnej osoby do deja sa zvlášť výrazne a často prejavuje v rozprávaniach zo života, ale aj v rôznych žartovných príhodách a anekdotách.

K pozoruhodným osobnostiam, ktoré sa neobmedzujú iba na slovesný prejav, patrí vynikajúca súčasná tvorkyňa Mária Chladná (nar. 1914) zo Starých Hôr na strednom Slovensku.⁸ Je autorkou pozoruhodných výtvarných kompozícií, skladá pestré mozaiky zo starých horehronských výšiviek a čipiek a z jej rúk vychádzajú bohato členité obrazy, závesy, či už širších rozmerov alebo obmedzené na miniatúry. Jej meno preniklo až za rodný kraj a roku 1988 sa jej dostalo ocenenie čestným titulom Zaslúžilý pracovník kultúry. Menej známa je jej láska k slovenským tradíciám. Obľúbila si najmä povestové podania z rodného kraja a jeho okolia, a to pre-

dovšetkým z banického prostredia. Nielen že je dobrou rozprávačkou, ale ešte viac ako hovoreným prejavom zaujme svojim úsilím o písané slovo. Tu povesti, ktoré sa tradujú v ústach ľudu, akoby sa jej zdali príliš jednoduché a málo vybrúsené, a preto chce uplatniť svoj talent tým, že sa pokúša dodať im podľa nej dokonalejší, plastickejší a širší tvar. Stáva sa tak píšoucou rozprávačkou. Je k sebe kritická, uvedomuje si hranice svojich možností a v súvislosti s tým i nedostatky. Je vďačná za upozornenie a možno očakávať, že sa výsledky jej „literárskej“ práce podarí publikovať.

Nepatrí dnes k výnimkám rozprávač typu M. Chladnej, narátor, ktorý sa pokúša „prejsť do literatúry“. Tento fenomén je všeobecný, stretávame sa s ním u rôznych národov, pripomeňme napr. tvorcu českých „písmákov“, píšúcich zväčša v próze,⁹ alebo poľských „chlopov“, ktorí sa viac sústreďovali na poéziu,¹⁰ na verše filozoficky ladené.

Vojtech Hudák (nar. 1907) z Betliara na východnom Slovensku¹¹ bol výhradne rozprávačom spomienok zo života a humoristických podaní. Jeho hovorený prejav však stál u neho v pozadí, v ňom akoby nemohol uplatniť to, čo vie. Vlastné pole svojej pôsobnosti, ktorou chcel preniknúť i na verejnosť, bolo písané slovo. Záluba v písaní sa u neho prejavila už v roku 1945 a dosiahla vrchol, keď ako robotník v bani v roku 1953 s podlomeným zdravím odišiel do dôchodku. Tento neprofesionálny, amatérsky autor písal predovšetkým verše. Mnohé z nich pripomínajú ponášky na ľudové piesne, nehľadiac na veršovanky, aktuálne odrážajúce súčasné dianie, avšak v nejednom prípade sú jeho veršované pokusy viazané na tradičnú prózu. Túto závislosť neraz môžeme porovnať i po formálnej stránke — zachovávanie zásad folklórnej poetiky, pokiaľ ide o vžitú úvodnú formulu, loci communes ap. Kontinuitu s tradičným roz-

právaním preukázal predovšetkým svojráznym spracovaním niektorých klasických rozprávkových tém. Rozprávkový sujet mu poväčšine nestačil, snažil sa ho pri písaní pozmeniť, aktualizovať, prispôbiť vlastným pokrokovým názorom. Jeho úsilie sa nie vždy stretlo s úspechom, či už išlo o formálne stvárnenie alebo o implantáciu ideového obsahu, ktorý bol poznamenaný frázovitou.

V. Hudák je príkladom ľudového tvorca, usilujúceho o sebarealizáciu v tvorbe, ktorú možno označiť ako naivnú či insitnú. Príklady by sa mohli ďalej rozmnožovať a pritom i diferencovať, tak ako sa títo píšuci autori neraz od seba líšia. Rastúcu základňu píšucich tvorcov významne rozširuje Zuzka Selecká (nar. 1899) z Dobrej Nivy na strednom Slovensku.¹² Je jednou z najstarších tkáčiek, vyšivačiek, speváčiek, zberateľiek piesní a tancov, hier a reálií života ľudí svojho okolia, ale i svojráznou zapisovateľkou ľudovej prozaickej tradície. Je dobrou narátorkou s výraznou hlasovou moduláciou a najradšej interpretuje rozprávania z vlastného života. Z. Selecká v určitom zmysle pripomína M. Chladnú, a to ako komplexnú tvorkyňu, ba možno povedať, že je ešte univerzálnejším typom. Avšak v písomnom prejave sa od nej výrazne líši už dokonalejším zvládnutím „literárneho remesla“ a zároveň obsahovou stránkou svojho písomného podania, ktoré nie je natoľko zviazané s ústnou tradíciou. Ide v ňom o určitú modifikáciu rozsiahleho celku rozprávania zo života. Vkladá doňo najmä rozprávky, ktoré prevzala od svojej starej matky — bylinkárky a od starých žien na priadkach. Nepodáva ich však tak, ako ich počula, ale vkladá do nich obrazy svojej fantázie. Tak vznikli rozsiahle rozprávkové, niekedy až „románové“ skladby (napr. Čerešnička). Sama ich ilustruje a sprevádza titulnými listami s motívikou dobroživských výšiviek a tkanín. Časť z tejto jej

tvorby pripravila do tlače G. Kiliánová.¹³

S menami Vojtecha Hudáka a Zuzky Seleckej sa asociačným procesom vybavuje postava o celú generáciu mladšia, postava Anny Halgašovej, rod. Maliničovej (nar. 1923) z Ostrožnice v okrese Humenné; teraz žije v Prešove. Píše výlučne v próze a jej písomné rozprávania narastá do značných rozmerov, teda opäť do akéhosi „románu“, ako to bolo u Zuzky Seleckej. Je to „román“ autobiografický, z ktorého zatiaľ poznáme dve v podstate od seba odlišné časti.¹⁴

Prvá časť, z roku 1982, je dovedená od útleho detstva do roku 1943. Z úvodných slov vyplýva, prečo sa rozhodla písať: „Bolo to už dávno a dávno, čom túžila napísať pár riadkov pre naše vnuky...“ Táto pohnútkou je identická ako u mnohých ľudových pisateľov vlastných spomienok. A. Halgašová vychádza v úvode a závere z jazykového systému, slovenčiny. Úplne inak je to v druhej časti (pochádzajúcej z roku 1986), kde vychádza z rodného rusínskeho dialektu, i keď v priebehu týchto svojich reminiscencií nezapiera ani svoju znalosť slovenčiny. Druhá časť, dovedená až do roku 1945, pripomína časovým úsekom „vojnovú kroniku“ rozprávačky Viery Malátovej,¹⁵ a od prvej sa ešte výraznejšie než po stránke formálnej líši obsahovou náplňou. Jej spomienky podávajú osobné svedectvo o rôznych javoch miestnej ľudovej kultúry, ktoré národopisný pracovník pri výskume zisťuje neraz s veľkými ťažkosťami (napr. vzťahy medzi členmi rodiny alebo rodinno-ekonomické problémy). Akcent na fakty etnografickej povahy nebol však spontánny; bol ovplyvnený pôsobením národopisného výskumníka. Tým si možno vysvetliť i úsilie písať rodným nárečím. Tento vplyv však nešiel tak ďaleko, aby sa odrazil v štýlovej rovine. Akonáhle sa A. Halgašová „rozpísala“, bola strhnutá tokom deja, svoje zážitky a city prenášala na papier

jedným dychom, v jednom dlhom slede viet. Nie je zaujímavé si povšimnúť, že takáto zložitá syntax, ktorá harmonizuje s emocionálnym a dynamickým prejavom, nachádza odzvu v súčasnej modernej literatúre.

Z uvedeného vidieť, ako folkloristický záujem v súvisе so zmenami, ktoré prináša sám život aj v oblasti ľudovej kultúry, treba rozširovať na ďalšie úseky. Do sféry nášho záujmu patria aj verejne vystupujúci rozprávači. Nebudeme tu charakterizovať ich repertoár, všimneme si len ich úsilie o preniknutie, sebarealizáciu. Súčasný ľudový rozprávač verejne vystupujúci, napr. pri estrádach alebo folklórnych slávnostiach, nie je vždy tvorcom slovesného textu. Často text preberá z určitých predlôh, a to buď úplne mechanicky alebo si ho upravuje, skrakuje, prispôsobuje, bez toho, že by pri ňom niečo slovesne podstatné tvoril. Napriek tomu i v tomto prípade treba hovoriť o sebarealizácii, lebo prezentuje iné svoje schopnosti, herecké, resp. i recitátorské. Na pódium sa však dostávajú i tzv. rozprávači domácich, susedských besied. Tým akoby nevadilo, že nerozprávajú pre vlastné publikum a svoje skúsenosti uplatňujú v celkom inom prostredí. Pri analýze ich prejavu by bolo potrebné diferencovať, do akej miery sa líšia rozprávania v domácom prostredí a mimo neho, a zároveň zistiť, či pri vystupovaní na verejnosti rozprávač niečo neskrýva, či nepotláča sám seba a či rozprávačskú látku interpretuje spontánne,

bez autorskej cenzúry alebo naopak.¹⁶ Aj u verejne vystupujúcich rozprávačov možno rozoznávať typy komplexné, také, ktoré sa neobmedzujú iba na rozprávačský prednes, ale u ktorých úsilie o sebarealizáciu ide ďalej, vchádza do inej sféry. Je to predovšetkým sféra spevácka a tanečná. Aby sme menovali aspoň jeden príklad, pripomenieme známeho tanečníka Juraja Šaffu (nar. 1907) z Dolného Klčova na východnom Slovensku.¹⁷ Ako rozprávačom sa ním zaoberala Hana Hlôšková a poukázala na väzbu rozprávania J. Šaffu s jeho tanečnou aktivitou; podľa nej stelesňuje typ tzv. štylizovaných ľudových rozprávačov, ktorí vychádzajú zo zdrojov autentického folklóru a zároveň sú inšpirovaní nefolklórnymi slovesnými útvarmi.¹⁸

Úmyslom nášho príspevku bolo poukázať na rôzne typy rozprávačov. Nechceli sme otázku zužovať len na vyslovene tvorivé typy narátorov. Sebarealizácia sa môže uplatňovať aj u typov, ktoré nechcú viac, len reprodukovať predlohu¹⁹ či už tlačенú, písanú alebo prevzatú z orálneho prejavu. Neznamená to však, že podceňujeme význam tvorivých rozprávačov, ktorí realizujú seba samých oveľa výraznejšie.

V súčasnosti má u univerzálnejších tvorcov ústny prejav paralelu v písomnom prejave a niekedy táto druhá fáza dominuje. Takíto narátori sa domnievajú, že práve písomnou podobou sa môžu čo najlepšie uplatniť i keď ich činnosť nemusí vždy spĺňať vysoké umelecké kritériá.

POZNÁMKY

- 1 KOLLÁR, J.: *Národné spievanky I*, Bratislava 1953, s. 723 a 724; POLÍVKA, J.: *Súpis slovenských rozprávok I*, Turčiansky Sv. Martin 1923, s. 1; GAŠPARÍKOVÁ, V.: *Ján Kollár a rozprávky*, In: *Biografické štúdie VI*, Martin 1976, s. 169.
- 2 Pozri napr. *Codex Revúcky C*, rkp., LAMS Martin, s. 130; „Z detinských dôb rozpo-

menúc sa na túto rozprávku napísal ju v Štiavnicí dňa 10. brezána 1861 Pavel Dobšinský.“

- 3 Tu máme na mysli novodobé trojzväzkové reedície pod titulom *Prostonárodné slovenské povesti*, v ktorých sa — hoci trochu nesprávne — neuvádza len vlastná zbierka Pavla Dobšinského s týmto

- názvom z roku 1880—1883, ale aj zbierka Slovenské povesti, vydaná v rokoch 1858—1861 spoločne s Augustom Horislavom Škultétyom.
- 4 GAŠPARÍKOVÁ, V.: Slovenská ľudová próza a jej súčasné vývinové tendencie. Bratislava 1986, s. 167—168.
 - 5 Tamtiež; TÁ ISTÁ: Monografické štúdium ľudovej prózy v jednej lokalite (Dačov Lom). Slov. Národop., 25, 1977, s. 52; TÁ ISTÁ: Ústna próza. In: Hont. Tradície ľudovej kultúry, Banská Bystrica 1988, s. 612.
 - 6 TÁ ISTÁ: Na besedách s gemerským rozprávkárom. Z repertoáru Jána Králika z Čiernej Lehoty. In: Gemer, Národopisné štúdie 1. Rimavská Sobota 1973, s. 163—201; TÁ ISTÁ: Rozklad alebo krivolaký vývoj ľudových rozprávok? Slov. Národop., 14, 1966, s. 579—593; TÁ ISTÁ: c.d. v pozn. 4, s. 169—170.
 - 7 SATKE, A.: Rozklad pohádky předimenzováním sujetové stavby. Radostná země, 9, 1959, s. 67—79.
 - 8 GAŠPARÍKOVÁ, V.: c.d. v pozn. 4, s. 173—174.
 - 9 Výraz „písmák“ interpretujú českí bádatelia rozlične, niekedy veľmi úzko ako čitateľa Písma, inokedy veľmi široko ako ľudového kronikára. Za oprávnenejšie považujeme vidieť v písmákovi autodidaktu spätého so životom ľudu, ktorý vo svojich písomných záznamoch sa prejavuje ako hlbavý mysliteľ a často ostrý kritik spoločenských pomerov i svojho druhu kronikár. Z tohto hľadiska za jedného z najvýraznejších možno považovať Věnceslava Metelku; pozri najmä výber z jeho písomného odkazu Ze života zapadlého vlastence. Praha, 1982.
 - 10 Dnes za najvýznačnejšieho predstaviteľa tvorby poľských „chłopov“ sa považuje Jan Pócek, pozri výber Rocha Sulimu z jeho tvorby pod názvom Poezje wybrane. Warszawa 1988.
 - 11 GAŠPARÍKOVÁ, V.: Naša súčasnosť vo veršoch ľudového autora. Slov. Národop., 9, 1961, s. 435—446; TÁ ISTÁ: c.d. v pozn. 4, s. 173; TÁ ISTÁ: Folklór a súčasná pololudová tvorba (Rozprávky Vojtecha Hudáka). In: Tradície ľudovej slovesnosti v súčasnej literatúre. Opava 1987, s. 95—99.
 - 12 TÁ ISTÁ: c.d. v pozn. 4, 174—175; KOVÁČEVIČOVÁ, S.: Profil tvorby ľudovej umelkyne Zuzky Seleckej. Slov. Národop., 33, 1985, s. 709—728.
 - 13 SELECKÁ, Z.: Z môjho života. Osveta, Martin (v tlači).
 - 14 Rukopis uložený v archíve SNS pod č. 943/83 a 1041/86.
 - 15 GAŠPARÍKOVÁ, V.: Na rozhraní medzi literatúrou a folklórom. Slov. Národop., 19, 1971, s. 583—607;
 - 16 Súborne o tejto problematike v knihe PALÁTOVEJ, D.: Povídky lidových vyprávěčů z Čech, Moravy a Slezska zaznamenané v letech 1945—1954. Praha 1958.
 - 17 GAŠPARÍKOVÁ, V.: c. d. v pozn. 4, s. 175—176.
 - 18 HLÓŠKOVÁ, H.: Juraj Šaffa — rozprávač. Slov. Národop., 37, 1989, s. 577—585.
 - 19 Výraz reprodukcia sa nevykladá vždy jednotne, má rôzne významy i odtiene. Mechanické reprodukovanie prozaickej predlohy neznamena jej úplné verné opakovanie doslova, a z tohto hľadiska možno hovoriť o neúmyselne tvorivej rozprávačovej účasti.

СТРЕМЛЕНИЕ К ХУДОЖЕСТВЕННОЙ САМОРЕАЛИЗАЦИИ В НАРОДНОЙ ПОВЕСТВОВАТЕЛЬНОСТИ

Резюме

Анализируя художественную самореализацию в народных художественных произведениях в Словакии, следует исходить из более широкой основы. Нельзя забывать даже ни о, на первый взгляд второстепенном явлении, каким была коллекционерская практика с начала 30-х, и прежде всего 40-х гг. прошлого века. Словацкие собиратели старались показать национальную, или же славянскую идентичность, и свои взгляды вносили в сказки; в текстах они пытались восстановить якобы бывшее состояние, в сказках-повестях видели

зеркало древних реалий, далекого прошлого своего и других народов. Таким образом происходило отождествление собственных отношений, отождествление самого себя с содержанием записываемых прозаических преданий.

При изучении приведенной проблематики внимание следует уделять прежде всего, само собой разумеется, не собирателям (протоколлистам), а рассказчикам. Казалось бы, что на самореализацию достаточно смотреть только как на проявление самостоятельной творчес-

кой деятельности, но автор не хочет ограничить вопрос лишь на явно творческие типы, то ли народные сказочники в первоначальном значении, т. е. прежде всего сказочники в домашней среде, или же публично выступающие рассказчики. Самореализация может проявляться также у типа рассказчиков, которые хотят лишь воспроизвести первоисточник в письменной форме, или взятый из устной традиции. Рассказчики, которые полностью соглашаются с этим источником, или же он полностью соответствует их собственному внутреннему миру, хотят найти себе применение именно в этом механическом традиционном исполнении. С другой стороны, это не означает, что значение рассказчиков, которые исходят в разной мере из народной традиции и в то же время приносят что то новое, необыкновенное, отвечающее их натуре, надо унижать. Эти рассказчики находят

применение самых себя намного выразительнее. Они ограничиваются на повествование, но в Словакии можно встретить и таких, которые принадлежат к универсальным, комплексным авторам. Комплексность проявляется также в том, что прежде всего в настоящее время их выступление выражено также в письменной форме, и иногда именно эта вторая фаза преобладает. Такие рассказчики считают, что именно в письменной форме могут лучше проявить свои способности; притом такая деятельность, объективно взято, не должна всегда отвечать высоким художественным критериям. Ввиду расширения предмета фольклористики следует учитывать также другие феномены, как переход рассказчика с домашней среды на сцену. Таким образом фольклорное исполнение попадает на уровень фольклоризма.

DAS STREBEN NACH KÜNSTLERISCHER SELBSTREALISIERUNG IM VOLKSTÜMLICHEN ERZÄHLEN

Zusammenfassung

Bei einer Analyse der künstlerischen Selbstrealisierung in volkstümlichen Prosawerken in der Slowakei muß man von einer breiten Basis ausgehen. Man darf sogar eine solche Randerscheinung nicht außer Acht lassen, wie sie die Sammel- und Editionspraxis vom Anfang der dreißiger und besonders in den vierziger Jahren des vorigen Jahrhunderts war. Die slowakischen Sammler bemühten sich, die nationale bzw. slawische Identität zu beweisen und übertrugen ihre Anschauungen auch in die Märchen; sie trachteten danach, in den Texten den vermeintlichen früheren Zustand zu restaurieren, sie sahen in den Märchen und Sagen ein Spiegelbild längst vergangener Realien, längst vergangener Zeiten ihres eigenen Volkes und anderer Völker. So trat eine Identifizierung eigener Einstellungen, eine Identifizierung ihrer selbst, mit dem Inhalt der aufgezeichneten Prosaüberlieferungen ein.

Beim Untersuchen der genannten Problematik muß man natürlich das Hauptaugenmerk nicht auf die Sammler und Aufzeichner, sondern vielmehr auf die Erzähler richten. Es könnte scheinen, als ob es genug wäre, die Selbstrealisierung als Äußerung einer selbständigen schöpferischen Tätigkeit zu betrachten. Die Autorin will jedoch diese Fra-

ge nicht nur auf ausgesprochen schöpferische Typen beschränken, d. h. vor allem auf Märchenerzähler in der heimischen Umwelt oder auf öffentliche Erzähler. Die Selbstrealisierung kann sich auch bei solchen Erzählertypen äußern, die nicht mehr wollen, als eine geschriebene oder aus der mündlichen Tradition übernommene Vorlage reproduzieren. Diese Erzähler, die sich mit der Vorlage identifizieren, die ihrer eigenen inneren Welt entspricht, wollen gerade durch diese mechanische Wiedergabe des traditionellen Textes zur Geltung kommen. Andererseits bedeutet dies jedoch nicht, daß man die Bedeutung der Erzähler, die auf verschiedene Ebenen an die Volkstradition anknüpfen, aber zugleich auch etwas Anderes, Neues und Ungewöhnliches bringen, das ihrem Naturell entspricht, unterschätzen sollte. Diese Erzähler realisieren sich selbst viel markanter. Sie beschränken sich meist auf die Erzählform, doch findet man in der Slowakei auch solche, die zu den universalen, komplexen Schöpfern gehören. Komplex wird die Äußerung dadurch, daß ihre mündliche Form besonders in der Gegenwart eine Parallele in schriftlicher Gestalt hat und daß manchmal diese zweite Form dominiert. Diese Erzähler sind der Meinung,

daß sie sich selbst gerade in der schriftlichen Gestalt am besten realisieren können; objektiv betrachtet muß aber diese Betätigung immer den hohen künstlerischen Kriterien entsprechen. Im Hinblick darauf, daß sich das Objekt der folkloristischen For-

schung erweitert, müssen auch weitere Phänomene in Betracht gezogen werden, wenn der Erzähler aus der häuslichen Umwelt auf die Bühne übergeht. Dadurch gerät die Folkloretradition mehr denn einmal in die Ebene des Folklorismus.

Zuzka Leskovcová, 5. roč.: *Doma pri obedu*. Tempera, pastel. LŠU Prešov

Slovenský národopis

Časopis Národopisného ústavu Slovenskej
akadémie vied

Ročník 37, 1989, číslo 4

Vychádza štyri razy do roka
Vydáva VEDA, vydavateľstvo Slovenskej
akadémie vied

Hlavná redaktorka
Čl. kor. SAV BOŽENA FILOVÁ

Výkonná redaktorka
PhDr. ZORA VANOVIČOVÁ

Typografia: *Eva Kovačevičová*

Redakčná rada: PhDr. Ján Botík, CSc.,
PhDr. Soňa Burlasová, DrSc., doc. PhDr.
Václav Frolec, CSc., PhDr. Viera Gašparí-
ková, CSc., doc. PhDr. Emília Horváthová,
CSc., PhDr. Soňa Kovačevičová, CSc.,
PhDr. Igor Krištek, CSc., PhDr. Milan Leš-
čák, CSc., doc. PhDr. Ján Michálek, CSc.,
PhDr. Ján Mjartan, DrSc., doc. PhDr. Šte-
fan Mruškovič, CSc., PhDr. Viera Nosá-
lová, CSc., prof. Antonín Robek, DrSc.,
PhDr. Peter Slavkovský, CSc., PhDr. Vie-
ra Urbancová, CSc.

Redakcia: 813 64 Bratislava, Leninovo
nám. 12

Vytlačili Tlačiarne Slovenského národné-
ho povstania, št. p., Martin

Registr. zn. F 7091

Jednotlivé číslo Kčs 20,—; celoročné pred-
platné Kčs 80,—

Rozširuje, objednávky a predplatné prijí-
ma PNS — ÚED, Bratislava, ale aj každá
pošta a doručovateľ. Objednávky do za-
hraničia vybavuje PNS — Ústredná expe-
dičia a dovoz tlače, Gottwaldovo nám. 6,
884 19 Bratislava

© VEDA, vydavateľstvo Slovenskej aka-
adémie vied, 1989

СЛОВАЦКАЯ ЭТНОГРАФИЯ

Журнал Института этнографии Словацкой
Академии Наук

Год издания 37, 1989 № 4

Издается четыре раза в год

«ВЕДА», издательство Словацкой Академии
Наук

Редакторы Д-р Боžена Филова и Д-р Зора
Вановичова

Адрес редакции: 813 64 Братислава, Лени-
ново нам. 12

SLOWAKISCHE VOLKSKUNDE

Zeitschrift des Ethnographischen Institutes
der Slowakischen Akademie der Wissen-
schaften

Jahrgang 37, 1989, Nr. 4 Erscheint vier-
mal im Jahre

Herausgegeben vom VEDA, Verlag der
Slowakischen Akademie der Wissen-
schaften

Redakteure PhDr. Božena Filová und
PhDr. Zora Vanovičová

Redaktion: 813 64 Bratislava, Leninovo
nám. 12

SLOVAK ETHNOGRAPHY

Journal of the Ethnographic Institute of
the Slovak Academy of Sciences

Volume 37, 1989, No. 4

Published quarterly by VEDA, the Pub-
lishing House of the Slovak Academy of
Sciences

Managing Editors PhDr. Božena Filová
and PhDr. Zora Vanovičová

Editor: 813 64 Bratislava, Leninovo nám. 12

L'ETHNOGRAPHIE SLOVAQUE

Revue de l'Institut d'Ethnographie de
l'Académie slovaque des sciences

Année 37, 1989, No. 4

Paraît quatre fois par an. Editions de
VEDA, maison d'édition de l'Académie
slovaque des sciences

Rédacteurs: PhDr. Božena Filová et
PhDr. Zora Vanovičová

Rédaction: 813 64 Bratislava, Leninovo
nám. 12

Distributed in the socialist countries by
SLOVART Ltd., Leningradská 11, Brati-
slava, Czechoslovakia, Distributed in West
Germany and West Berlin by KUBON
UND SAGNER, D-8000 München 34, Post-
fach 68, Bundesrepublik Deutschland. For
all other countries, distribution rights are
held by JOHN BENJAMINS, B. V., Peri-
odical Trade, Amsteldijk 44, 1007 HA Am-
sterdam HOLLAND

Index 49 616
Cena Kčs 20,-